

Zeneida Sardà: «Subirachs cap als vuitanta anys», Serra d'Or, desembre de 2006, p. 37-42

Josep M. Subirachs ens rep a casa seva. Fa poc que va deixar la petita cambra i el taller situats a la Sagrada Família, on ha viscut i treballat durant quinze anys. Esculpir les gegantines escultures per a la colossal façana de la Passió ha estat una feina llarga i dura que només la voluntat i la tenacitat d'un caràcter fort podien fer que es dugués a terme. L'obra, d'una envergadura desmesurada, sembla que hagi xuclat les energies d'aquest home d'ulls tristos i d'aparença fràgil que, així i tot, no para de treballar empès, com tan poèticament diu Katalin Kulin, per aquesta «lluïta diària de l'escultor, home prosternat a la seva nimietat impotent per la immensa matèria incoercible, i artista capaç de forçar-la en formes perfectes, repetint el prodigi de la creació».

- Tot i estar impressionat per un encàrrec que creies que havia de ser l'última de les teves aportacions, al moment d'iniciar les primeres escultures per a la façana de ponent de la Sagrada Família ja reivindicaves la importància de l'obra feta fins aleshores. Fins a quin punt aquest conjunt escultòric de tanta envergadura, permanentment exposat al públic, és un estímul per a la gent per a aprofundir la teva obra, o, al contrari, aquest treball monumental eclipsa, en part, la teva prolífica trajectòria artística?

- Es possible que l'obra de la Sagrada Família, per la grandària i l'espectacularitat, faci oblidar que hi ha una altra obra que potser té més interès. A mi no m'agradaria gens que això passés. El que he fet a la Sagrada Família és un treball monumental i hi ha aquest perill, que molta gent redueixi la meva obra a aquest conjunt d'escultures. Però jo penso que a la Sagrada Família no hi ha la part més creativa de la meva obra. És una obra efectista, amb una narració explícita, que havia de tenir una unitat i que presentava força reptes, la qual cosa formava part del seu atractiu. Les dificultats estaven sobretot en l'estructura, en el format desmesurat, en els punts de vista molt diversos, en la composició dels grups...

No hi ha dubte que és una obra molt complexa, però és evident que no és representativa de la meva trajectòria artística. Abans de treballar a la Sagrada Família, paral·lelament i fins i tot després, he fet coses més lliures i per tant més creatives. A la Sagrada Família el que hi ha és com una espècie de suma de moltes troballes que he fet en la meva obra més experimental, feta amb anterioritat i que és important no ja per la quantitat, sinó sobretot perquè mostra tot un treball de recerca que va des de les meves primeres peces amb una clara influència noucentista, passant per l'etapa expressionista i l'abstracció conceptual, fins a la nova figuració i a l'etapa més actual, en què m'he decantat cap a formes geomètriques amb moltes referències arquitectòniques. Una etapa que jo qualificaria de més metafísica. L'art ha de ser creació constant i això comporta una profunda voluntat d'investigació. Per tant, m'interessa que el meu treball sigui apreciat tenint en compte la meva trajectòria.

En tot cas, l'obra de la Sagrada Família respon a bastament a allò que Subirachs sempre ha desitjat: comunicar-se amb el màxim de gent (la Sagrada

Família és un dels monuments mundialment més visitats) sense que això hagi de rebaixar la qualitat de l'obra, recuperar el «tema» (Subirachs sempre ha volgut «posar una narració» en la seva obra, ja que considera que la forma és una perversió), fusionar-se amb l'arquitectura (una professió que li hauria agradat exercir), portar fins a l'última conseqüència una de les característiques del treball de l'artista : l'aventura.

- Per la durada, gairebé vint anys, l'etapa de la Sagrada Família constitueix un període fonamental en la teva vida personal...

- No hi ha dubte que és una etapa molt important dins de la meua biografia, que, per altra banda, es confon amb la meua vida professional. És difícil destriar on acaba l'una i on comença l'altra. Vaig anar a viure a la Sagrada Família, com ja saps, perquè necessito viure al lloc on treballo. És la millor manera d'optimitzar tots els moments, d'estar veritablement dedicat a l'obra que fas, d'estar immersit en l'ambient del treball tant de dia com de nit. Allà, en un petit habitatge situat sota la coberta dels picapedrers, he passat quinze anys de la meua vida. Vaig traslladar-m'hi amb un mínim de pertinences, amb una selecció ben escollida dels llibres preferits de la meua biblioteca, amb algunes de les meves primeres peces: l'*Op* de fusta policromada i ferro, l'*Estabilitat* de terra cuita i bronze, el *Leonardo* de cristall..., alguns dibuixos, quatre fotografies, alguns records íntims i poca cosa més. L'estudi, no gaire gran però lluminós, donava al taller, espaiós, on plasmava amb fang les escultures prèviament dibuixades. Davant per davant del meu habitatge, dins del tancat de les obres de la Sagrada Família, hi tenia el taller on es tallaven els immensos blocs de pedra i on s'esculpien les peces definitives. Després calia col·locar cada peça en el seu espai, a la façana de ponent. Un cop situada, la polia *sur place*, l'ajustava al conjunt que anava creant, enfilat sobre unes grans bastides. Així, un dia rere l'altre, durant més de quinze anys, fins a acabar aquesta obra monumental que consta de tretze grups escultòrics amb un total d'un centenar de figures de tres a quatre metres d'alçada cada una. Això sense comptar les immenses portalades de bronze.

- Quan vas iniciar aquesta gran aventura et vas imposar un repte: que la teua obra no destruís el clima de Gaudí, però, a la vegada, que no s'hi barrejés. Creus que ho has assolit?

- Jo crec que sí. Això és molt important. Hi havia el gran perill d'imitar Gaudí, cosa que hauria estat terrible, o el d'allunyar-se'n excessivament, de manera que s'hauria trencat l'espècie d'encadenament que hi ha d'haver en l'obra, aquesta certa unitat que ha de tenir. No hi ha cap dubte que la meua obra es veu absolutament diferent de la de Gaudí. Les meves figures són tractades d'una manera dura, arestada, amb plans i angles rectes, estructures dominades per formes geomètriques. En canvi, en Gaudí, tot són corbes. Per tant, pel que fa a la forma, ja hi ha una gran diferència. Però alhora he seguit, a la meua manera, allò que Gaudí havia projectat. Ell pensava en una façana molt austera que contrastés amb la del Naixement, tan ornamentada. Volia fer una cosa tètrica, funesta, pelada... Penso que la meua obra té aquest caràcter greu.

Al llarg de tots aquests anys, la feina de Josep M. Subirachs no s'ha limitat exclusivament a la Sagrada Família. La seva obra s'estén a molts més

encàrrecs importants: monuments a Salvador Espriu (Santa Coloma de Farners), Federico García Lorca (Cadaqués), a Gaspar de Portolà (Arties), a Francesc Macià (Barcelona), als socis i a les penyes del Barça (Barcelona)... Retrats per al pati dels Tarongers del palau de la Generalitat de Catalunya: Lluís Companys, Josep Irla, Josep Tarradellas, que s'afegeixen al ja existent de Francesc Macià. Diverses plaques commemoratives: a Berenguer de Cruïlles (pati dels Tarongers), Salvador Espriu (passeig de Gràcia, 118), Josep M. López-Picó (rambla de Catalunya, 121). La tomba de Jaume Vicens Vives al cementiri de Roses... Subirachs, alhora, ha anat creant nombroses escultures: "Comunicació" (bronze), "Mental" (bronze), "A Imhotep" (basalt i travertí), "El mur" (pedra de Calatorao i maó), "Champollion" (pedra de Calatorao, pedra de la Sénia i travertí), "Vint-i-cinc anys després" (autoretrat; fusta pintada i estuc), "La solitud i la mort" (bronze i pintura), "A Djeser" (fusta policromada)... i una gran col·lecció de dibuixos a la ploma i amb tinta xinesa. Josep M. Subirachs també ha presentat durant aquests darrers anys diverses exposicions, mostres globals de la seva obra, entre les quals destaca l'exposició retrospectiva que es va presentar a la Sala Verdaguer del palau Moja de Barcelona amb motiu de complir-se cinquanta anys de la trajectòria de l'artista (febrer-maig 2003) i que constava de quaranta tres escultures i dinou dibuixos.

- La majoria dels monuments, les plaques, el retrats que has fet, tant en aquests darrers anys com en els anteriors (monuments a Narcís Monturiol, a Ramon Llull, a Pompeu Fabra, a la Generalitat de Catalunya, a Pau Casals, a Salvador Espriu, a Borrell II...), es refereixen a personatges i a fets importants de la història de Catalunya. Això respon al teu desig de tenir una obra «ancorada» al país?

- En primer lloc haig de reconèixer que estic content que el meu país m'hagi donat feina. No he hagut d'anar a fora a treballar, encara que tinc encàrrecs importants en altres països, com el monument als Jocs Olímpics de Mèxic, el monument commemoratiu del primer aniversari dels Jocs Olímpics de Seül, escultures a Anglaterra, Bèlgica, els Estats Units, Holanda, Suècia, Suïssa, la Xina... Val a dir que el caràcter català de la meva obra no té solament unes arrels mediterrànies, sinó que està molt lligat també a la relació que ha tingut Catalunya amb l'Europa del Nord. Penso en el wagnerisme apassionat que ens ha caracteritzat, en el modernisme, en Dau al Set... Estic satisfet d'haver pogut deixar la meva obra al meu país. Però a la vegada, com en tot, sempre hi ha la part positiva i la negativa. El fet de treballar tant al meu país potser no m'ha permès de fer gaires coses a fora. Si hagués hagut de lluitar a fora, si aquí no hagués tingut tanta feina, potser el meu nom seria més conegut.

- De tota manera, el fet de tractar, com has fet sempre, dels grans interrogants de l'home: la solitud, el pas del temps, l'erotisme, la mort..., tot això confereix una dimensió universal a la teva obra, per més que estigui situada, en gran part, a Catalunya...

- M'agrada molt això que em dius, perquè, és clar, no voldria que la meva obra quedés localitzada només aquí. Jo, d'altra banda, sempre he procurat no caure en el folklore per poder aconseguir que les nostres arrels interessessin a tothom. M'agradaria haver ajudat a crear els símbols d'identitat

del meu país. Alhora, penso que el fet que la meua obra estigui arrelada a la terra ajuda que tingui un caràcter més universal.

- Unint la idea i la matèria, que, com tu dius, han de caminar plegades, has anat teixint el teu llenguatge, únic, original, recognoscible a través tant de la simbologia com del tractament que fas de la matèria. És això l'estil de l'artista?

- L'estil jo crec que és allò que fa una obra sigui una obra d'art. És un document de la seva contemporaneïtat. Si una obra no contempla aquesta característica, no serveix de res, no és art. L'estil, penso jo, és aquella energia que emana de l'obra i coacciona, mentalment i espiritual, l'espectador. Ha de ser un document, amb vista el futur, d'aquell moment en què va ser feta. Amb una obra d'art veritable s'ha de poder reconstruir tota la seva època. Per a mi l'estil és tant important que crec que nos es pot aplicar a l'artista. Podem parlar, en tot cas, de l'estil d'una època fet amb la personalitat, amb el llenguatge propi de l'artista. Fent un símil amb la llengua, es veu ben clar: hi ha la llengua d'un determinat país, però cada escriptor la utilitza d'una manera particular que el caracteritza. Al segle XX, hi ha hagut un garbuix tal d'estils, tants «ismes», que es té la sensació que no hi ha un estil unitari. Però jo penso que mirat d'aquí a uns anys, mirat amb perspectiva, es veurà que hi ha una unitat representativa de la nostra època.

- Has definit l'art com una revolta, com un intent desesperat de l'home per defensar-se de l'angoixa que li provoca la consciència de la seva finitud. L'essència de l'art és la seva missió transcendent?

- Quan em pregunto per què existeix l'obra d'art, una cosa que no serveix per a viure (els homes podrien viure sense la capella Sixtina, sense la Venus de Milo!), penso que l'única explicació és el valor transcendent. L'art és allò que veritablement s'oposa a la mort. No parlo de la mort de l'artista, és clar, sinó del caràcter intemporal de l'obra d'art. L'home transforma el fet negatiu que és la mort en el motor que l'impulsa a la creació. Intenta burlar la seva fugacitat sobre la terra deixant unes empremtes que el sobreviuen. L'obra d'art és la creació que intenta la perdurabilitat de la forma. Aquest és el caràcter transcendent de l'obra d'art, allò que li confereix el seu valor metafísic.

- T'has descrit com un artista cerebral. Què vols dir amb això?

- Quan jo vull fer una obra, primer la penso, la projecto, la dissenyo abans de començar-la. Jo no sóc com devia ser Picasso, que mentre parlava distret devia anar fent guixots i li sortien Picassos! Ell era un artista intuïtiu. Jo no sóc intuïtiu. Haig de veure clar allò que faré, saber ben bé què vull dir. En la meua obra, tot és intencionat i sempre projecto la idea sobre el paper abans de realitzar-la. L'arbitrarietat trobo que és un dels principals defectes d'una obra que vol ser una obra d'art. En la meua obra, les coses podran estar encertades o no, però mai no són arbitràries. No hi ha res posat perquè sí. És part d'aquesta manera de treballar cerebral. Sempre ho dissenyo abans. I estic molt orgullós de fer-ho així. Pot semblar com una mena d'inseguretat, pel fet de no atacar directament l'obra, però no, jo trobo que projectar una cosa abans de fer-la és una de les característiques que diferencien l'home dels altres animals.

Els animals no dissenyen allò que fan; l'aranya no dissenya la tela, la fa. En canvi l'home és un ésser que projecte la seva idea per a després realitzar l'obra. Jo no treballo amb la intuïció, sinó amb la reflexió. En aquest sentit podríem dir que pertanyo a aquells catalans que es caracteritzen pel seny. Però quan penso que vaig acceptar l'encàrrec de fer les escultures de la façana de ponent de la Sagrada Família, crec que em puc classificar entre els arrauxats, com Gaudí mateix, com Ramon Llull, com Dalí... De fet, aquesta aparent contradicció es tradueix constantment en la meua obra per mitjà d'una dualitat dialèctica.

- Dins d'aquest plantejament inicial de l'obra futura, dónes molta importància al contingut...

- Sí, és clar. Jo vull que la meua obra tingui contingut. El simbolisme que utilitzo és l'alfabet que empro per poder explicar el que en podríem dir la meua concepció de la vida. Encara que sembli una mica ampul·lós, a mi m'agradaria que la meua obra fos com un llenguatge filosòfic, però dit amb imatges. No solament és molt important materialitzar la idea, sinó que considero essencial que aquesta idea arribi a un gran nombre de gent. L'obra d'art és la manera més directa de poder plantejar els temes metafísics. Per això he anat creant un llenguatge, el meu propi llenguatge, fet d'analogies creadores de símbols, per mitjà del qual penso que puc comunicar al públic la meua concepció de l'existència. Així, la idea, fonamental per a mi, que som en un món dual, la transcriu en la meua obra per mitjà d'un joc d'elements contraposats i contradictoris que es complementen buscant la totalitat. I, això, tant en la plasmació de l'obra mateixa (vertical-horitzontal, espai-temps, vida-mort, home-dona, negatiu-positiu, pintura-escultura...) com en la utilització que faig dels materials (pedra-fusta, bronze-pintura, pedra-bronze...).

- És en aquest sentit que dius que l'art és sempre metàfora?

- Efectivament. Tot, en la meua obra, té una doble lectura: la més aparent, concreta, figurativa, i la més profunda, la metafòrica, la que realment vol transmetre la meua filosofia, la meua visió del món. El món iconogràfic que he anat creant en el transcurs de més de cinquanta anys d'ofici crec que permet «entendre» la meua obra més enllà de la primera lectura. Així, el laberint simbolitza la Terra en la qual som presoners; la Lluna és la mort; la torre de Babel, l'intent de l'home per sobreviure, la seva lluita contra la mort, i, per tant, per a mi, el símbol de l'art. D'una manera més general, la verticalitat (la construcció humana) representa la vida i l'horitzontalitat (la forma orgànica) la mort. Això ho retrobem, amb un altre llenguatge, a la capella del Santíssim del monestir de Montserrat: l'os horitzontal és la mort i l'empremta vertical de la figura de Crist representa la vida. La dualitat home-dona es materialitza en el tors en negatiu femení que es complementa amb el tors masculí en positiu. Però també en la balustrada, símbol de dualitat. El subtil fil d'Ariadna és l'amor que intenta alliberar l'home de la seva solitud simbolitzada pel laberint. El tema del pas inexorable del temps el trobem essencialment en les empremtes, en el paisatge desert on només subsisteix una construcció, l'art, que el desafia. Per això he esculpit sempre amb materials nobles, que resisteixen bé el pas del temps...

- Quina importància dónes a la creativitat?

- És una de les tres qualitats que ha de tenir una obra d'art i la més difícil i intransferible a la vegada. A un deixeble li pots ensenyar la tècnica, però no pots ensenyar-li la creativitat. Ha de néixer de l'artista mateix. Potser el pots aconsellar per ajudar-lo a descobrir la creativitat que té a dins, però, en definitiva, ha de sortir d'ell. La creativitat és indispensable a l'obra d'art, juntament amb la historicitat, és a dir, amb el fet que l'obra d'art ha de ser representativa del seu temps, i amb una tercera qualitat, que jo anomeno «correlació forma-matèria».

- Darrerament t'has endinsat en el món de la pintura: acrílic sobre fusta. Com vius aquesta nova etapa?

- És un canvi que he fet perquè l'esforç que vol el treball de l'escultura ara ja se'm fa molt difícil. Jo, per sobreviure, tinc necessitat de treballar. La pintura, físicament, encara la puc aguantar. I, de fet, des del punt de vista creatiu, és el mateix; l'únic que canvia és la tècnica. Al fons tant és que es tracti de pintura, com d'escultura, com d'arquitectura, fins i tot jo diria que de música o de literatura: totes les arts presenten els mateixos problemes per al creador. Per altra banda, ja ho saps, jo ja utilitzava la pintura en algunes de les meves escultures, una manera més d'expressió de la dualitat que caracteritza la meua obra. No treballa, per tant, amb un material desconegut.

- Les teves pintures són, inconfusiblement, «Subirachs». A part de la simbologia estrictament subiraquiana, hi retrobem la solidesa del bloc de pedra tallada, el gruix aparent de la matèria feta forma, el joc arquitectònic, la deconstrucció, volums, arestes, plans i angles rectes que ens recorden la teua escultura...

- És evident que hi ha com una mena de costum, de vici, que em ve de ser escultor. Del que es tracta, però, és que l'obra tingui qualitat pictòrica. Ara, no hi ha dubte que el meu món és essencialment estructural. Em fa por, d'altra banda, que la figura, en la pintura, no caigui en l'anècdota, en el cromo.

Una estranya poesia que ens remet a un univers primigeni emana de les pintures de Subirachs. Paisatges nítids on la natura, d'una nua impol·luta, contrasta amb les massisses fortificacions poligonals que s'elevan, potents i inexpugnables. Immensitat tenebrosa del cel. Estructures arquitectòniques grandioses i hieràtiques. Blau infinit del mar plàcid i encalmat. «Homo erectus»: l'erotisme sofisticat del taló d'agulla. Motlures corregudes, perfils truncats. Solitud desolada. Arbre-pubis de la vida. Mort, sota la llòbrega claror de la lluna. I, sempre, la perfecció del dibuix, l'harmonia de les formes, l'equilibri de la composició. Les pintures de Josep M. Subirachs, que constitueixen la seva obra més recent, acabaran d'arrodonir el voluminós llegat de l'artista que quedarà permanentment exhibit al futur Espai Subirachs. Judit Subirachs Burgaya, doctora en Història de l'Art i comissària de les darreres exposicions de Subirachs, és qui s'encarrega de reagrupar tota l'obra del pare.

- Com sorgeix la idea de l'Espai Subirachs?

- Fer una obra sense esperança que es pugui veure és com enraonar en el desert. Hi ha tota una sèrie d'escultures que he fet al meu taller i que no són

obres d'encàrrec, sinó que representen el meu treball de recerca. La meua il·lusió és que aquesta obra arribi a la gent. Aquest projecte vol donar una visió global de la meua obra. Serà una retrospectiva, una antològica on es veurà tota l'evolució de l'artista, les diferents etapes, les diferents tècniques, materials, temes. Serà una visió molt completa de tota la meua trajectòria. Hem pensat destinar dues plantes a l'exposició permanent i una altra planta a exposicions temporals, que aniran variant i que podran ser sobre obra meua, per exemple, els cartells, les medalles, els tapissos, els gravats... Però la idea és que en aquestes exposicions temporals també hi hagi exposicions d'altres artistes, prioritàriament d'escultors. De fet, volem que l'Espai Subirachs sigui com un lloc de referència de l'escultura. Hi ha previst que en aquest mateix edifici hi hagi un centre de documentació i una biblioteca especialitzada en escultura. Naturalment, tothom que vulgui estudiar la meua obra, aquí ho trobarà tot: catàlegs, monografies, articles, litografies... Però també volem que hi hagi una visió del que és l'escultura del segle XX. Que sigui un centre viu; que no passi el que va passar amb el museu Clarà. Volem fer una oferta d'actes, de conferències, d'exposicions temporals, taules rodones, presentacions, que permetin que la gent tingui ganes de tornar i vegi que hi ha obra nova. És la manera que aquests centres tinguin activitat. La Judit s'ocupa de tota aquesta feina paral·lela, menys vistosa, que és anar fent el catàleg de l'obra completa, fer el projecte museogràfic: com s'exposaran aquestes obres, quin discurs hi haurà, quin recorregut se seguirà. He tingut un especial interès que hi hagi una sala introductòria, la dels «meus mestres», on hi haurà una sèrie d'obres dels escultors de la generació anterior a la meua: els noucentistes, Casanovas, que va ser el meu mestre, Rebull, Clarà, Gargallo... Serà com una introducció dins del discurs de la meua obra i un homenatge a aquesta generació que amb la guerra va quedar una mica truncada. També hi haurà molt dibuix. Dibuixos on es veu clarament la mà de l'escultor. El recorregut s'acabarà amb aquesta etapa de la pintura. Per això treballa tant! De vegades, però, dubto si ho veuré, perquè tot va molt lent. Fa cinc anys que hauria d'estar inaugurat.

Profundament contemporània alhora que ens remet a la tradició clàssica tant per la formulació plàstica com per les citacions culturals que evoca, l'obra de Josep M. Subirachs, seguint el joc d'elements contraposats i contradictoris, és suggeridora i misteriosa, intel·ligible i enigmàtica, bella i angoixant. Els poetes (Espriu, Benguerel, Teixidor, Vinyoli, Margarit, Pedreira, Sarsanedes, Bru de Sala...) sensibles a la creativitat de l'artista, han glossat la seva obra. Diu Joan Margarit a «Món de Subirachs»: «Plovia, un cap al tard de fa vint anys, / al damunt dels pollancs del teu taller. / Entre el fustam i els blocs llunts d'argila / reposaven dos rostres sense sexe / esculpits en severa pedra grisa. / Cad'un podia ser el motlle de l'altre: / el primer reflectia vers l'espai / la llum racional del temps present; / l'altre era còncav i balmat a l'ombra / com el dedins d'una àmfora trencada / que, amb tot, jo anomenava eternitat.»